

ZILZILA VA UNING IKKILAMCHI OQIBATLARIDAN AHOLI VA HUDUDLARNI MUHOFAZA QILISHNI TAKOMILLASHTIRISH

Qobilov Baxtiyor Abdumannanovich

*Jizzax viloyati Favqulodda vaziyatlar boshqarmasi Hayot faoliyati
xavfsizligi o'qitish markazi o'qituvchisi*

Kobilov Baxtiyor Abdumannanovich

*Teacher at the Life Safety Training Center, Department of Emergency
Situations of Jizzakh Region*

Annotatsiya: Ushbu maqolada zilzila va uning ikkilamchi oqibatlaridan aholi va hududlarni muhofaza qilishni takomillashtirish masalalari ko'rib chiqilgan. Zilzila natijasida yuzaga keladigan bevosita va ikkilamchi oqibatlar, jumladan yong'inlar, suv toshqinlari, sanitariya-epidemiologik muammolar, iqtisodiy zararlar va infratuzilma buzilishi haqida batafsil tahlil keltirilgan. Shuningdek, zilzilaning salbiy oqibatlaridan himoya qilish uchun inshootlarning mustahkamligini oshirish, favqulodda vaziyatlarga tayyor turish, sanitariya-epidemiologik holatni yaxshilash va axborot tizimlarini rivojlantirish kabi takliflar ishlab chiqilgan. Maqola, tabiiy ofatlardan himoya qilishda zamonaviy yondashuvlarni qo'llashning ahamiyatini ta'kidlaydi va ilg'or tajribalar asosida amalga oshiriladigan takliflarni o'rganadi.

Kalit so'zlar: Zilzila, Ikkilamchi oqibatlar, Aholi muhofazasi, Inshootlar mustahkamligi, Evakuatsiya, Favqulodda vaziyatlar, Suv toshqinlari, Sanitariya-epidemiologik xavf, Xavfsizlik tadbirlari, Infratuzilma mustahkamligi, Axborot tizimi, Xalqaro hamkorlik.

EARTHQUAKE AND IMPROVING PROTECTION OF POPULATION AND TERRITORIES FROM ITS SECONDARY CONSEQUENCES

Annotation: This article discusses the issues of improving the protection of the population and territories from earthquakes and their secondary consequences. It provides a detailed analysis of the direct and secondary impacts of earthquakes,

including fires, flooding, sanitation and epidemiological problems, economic losses, and infrastructure damage. Additionally, the article presents recommendations to mitigate the negative effects of earthquakes, such as strengthening buildings, preparing for emergency situations, improving sanitary and epidemiological conditions, and developing information systems. The article emphasizes the importance of applying modern approaches to protection from natural disasters and explores proposals based on advanced practices.

Keywords: *Earthquake, Secondary consequences, Population protection, Building reinforcement, Evacuation, Emergency situations, Flooding, Sanitary-epidemiological risk, Safety measures, Infrastructure reinforcement, Information systems, International cooperation.*

Zilzila tabiiy ofatlarning eng yirik va xavfli turlaridan biri hisoblanadi. U yer po'stining ichki energiyasi to'planishi va bir zumda chiqarilishi natijasida yuzaga keladi. Zilzila o'zining bevosita ta'siri bilan inshootlarni yanchib, insonlarning qurbon bo'lishiga sabab bo'ladi, lekin uning ikkilamchi oqibatlari ko'pincha uzoq muddatli va yanada halokatli bo'lishi mumkin. Zilzilaning ikkilamchi oqibatlari orasida yong'inlar, suv toshqinlari, elektr tarmoqlari va kommunikatsiya tizimlarining buzilishi, sanitariya-epidemiologik muammolar va boshqa favqulodda holatlar mavjud.

Mazkur maqolada zilzilaning ikkilamchi oqibatlari va ularning oldini olish, aholi va hududlarni muhofaza qilishni takomillashtirish choralari ko'rib chiqiladi. Shu bilan birga, muammoning zamonaviy yechimlari va ilg'or tajribalar asosida amalga oshiriladigan usullar tahlil qilinadi.

Zilzilaning asosiy oqibatlari va ikkilamchi ta'sirlar

Zilzila - geologik tabiiy ofat bo'lib, yer yuzasining siljishiga olib keladi va yerning yuzasi uzilishga yoki qobig'ining yirik siljishlariga sabab bo'ladi. Uning asosiy oqibatlari, albatta, yer yuzasining o'zgarishi, inshootlarning qulashiga olib kelishi, insonlarning qurbon bo'lishi va iqtisodiy zararlarning yuzaga kelishidir. Biroq, zilzilaning bevosita oqibatlaridan tashqari, ko'plab ikkilamchi oqibatlar ham jiddiy xavf tug'diradi. Ular:

1. Yong'inlar: Zilzila natijasida yong'inlarning kelib chiqishi eng keng tarqalgan ikkilamchi oqibatdir. Zilzila elektr tarmoqlarini yirik qisqa tutashuvlarga olib kelishi, gaz quvurlarini buzilishi va kimyoviy moddalarning tarqalishi yong'inlarning tarqalishiga olib keladi. O'tkazilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, zilzila sodir bo'lganda yong'inlarning kuchayishi tufayli ko'plab qurbonlar va katta moliyaviy zararlar yuzaga kelgan.
2. Suv toshqinlari: Zilzila tufayli yer yuzasi siljishlari yoki suv havzalarining buzilishi natijasida suv toshqinlari sodir bo'lishi mumkin. Bu jarayon tezda keng hududlarga yoyilib, minglab odamlarni uy-joylaridan ayiradi. Zilzila natijasida ko'priklar, daryolarni o'tkazuvchi inshootlar, suv havzalari shikastlanishi tufayli, odamlar o'z uylarini tark etishga majbur bo'ladilar.
3. Suv ta'minoti va kanalizatsiya tizimlarining buzilishi: Zilzila oqibatida suv quvurlari va kanalizatsiya tizimlari shikastlanadi, bu esa ichimlik suvi ta'minoti va sanitariya tizimlarining jiddiy buzilishiga olib keladi. Suv tizimlarining buzilishi esa, kasalliklar tarqalishiga, yashash sharoitining yomonlashishiga olib keladi.

Fuqaro muhofazasi tadbirlarini takomillashtirish: asosiy yondashuvlar

Zilzilaning ikkilamchi oqibatlaridan aholi va hududlarni himoya qilish uchun bir qator takomillashtirish choralarini amalga oshirish zarur. Quyidagi yondashuvlar kiritilishi lozim:

Inshootlarni mustahkamlash va zilzilaga qarshi qurilish texnologiyalarini joriy etish

Zilzilaning eng yirik oqibatlaridan biri inshootlarning qulashidir. Buning oldini olish uchun mustahkam va zilzilaga chidamli qurilish texnologiyalarini qo'llash muhimdir. Bunday texnologiyalar, asosan, quyidagi jihatlarni o'z ichiga oladi:

- Qurilish materiallarining yuqori sifatini ta'minlash.
- Yangi binolarni zilzilaga chidamli qurilish texnikasiga asoslangan holda loyihalash.

- Eskirgan va xavfli inshootlarni mustahkamlash va ta'mirlash.

Favqulodda vaziyatlarga tayyorlikni oshirish va evakuatsiya rejalarini takomillashtirish

Favqulodda vaziyatlar yuzaga kelganda, o'quvchilarni va xodimlarni xavfsiz joylarga evakuatsiya qilish, ushbu vaziyatlarga tayyor bo'lish zarur. Shu sababli, evakuatsiya rejalarini ishlab chiqish va amaliy mashg'ulotlarni o'tkazish juda muhim. Aholi uchun qisqa vaqt ichida xavfsizlikka ko'chish yo'riqnomalarini tayyorlash, mashg'ulotlarni o'tkazish kerak.

Infrastruktura tizimlarini mustahkamlash

Zilzila oqibatida infratuzilmaning buzilishi, ayniqsa, suv va kanalizatsiya tizimlarining shikastlanishi katta muammo bo'ladi. Shu sababli, infratuzilmani mustahkamlashga katta e'tibor berish zarur:

- Suv quvurlarini zilzilaga chidamli materiallar bilan almashtirish.
- Kanalizatsiya tizimlarini mustahkamlash va tekshirish.
- Elektr tarmoqlarining uzilishiga yo'l qo'ymaslik uchun energiya ta'minoti tizimini kuchaytirish.

Sanitariya-epidemiologik holatni yaxshilash

Zilzila va uning ikkilamchi oqibatlari sanitariya-epidemiologik holatni yomonlashtirishi mumkin. Yuqumli kasalliklarning oldini olish uchun kerakli choralar ko'rish zarur:

- Favqulodda yordam va sanitariya xizmati tizimini yaxshilash.
- Suv va kanalizatsiya tizimlarining ishonchliligini ta'minlash.
- Sog'liqni saqlash tizimining samaradorligini oshirish.

Axborot va ogohlantirish tizimlarini rivojlantirish

Zilzila paytida vaqtincha ogohlantirish tizimlari juda muhim. Aholi uchun favqulodda vaziyatlar haqida tezkor ogohlantirish tizimini yaratish, mobil ilovalar va radio orqali xavfli hududlarga yaqin joylashganlarni ogohlantirish tizimlarini ishlab chiqish zarur.

Xalqaro hamkorlikni kuchaytirish

Zilzila xavfi bo'lgan hududlarda xalqaro hamkorlikni kuchaytirish, tajriba almashish va qo'llab-quvvatlashni ta'minlash muhimdir. Xalqaro tashkilotlar bilan yaqin hamkorlik qilgan holda, global miqyosda yordam tizimini rivojlantirish mumkin.

Xulosa

Zilzila va uning ikkilamchi oqibatlari aholi va hududlarga katta tahdid soladi. Biroq, tegishli choralar, masalan, mustahkam inshootlar qurish, favqulodda vaziyatlarga tayyor bo'lish, sanitariya-epidemiologik holatni yaxshilash, infratuzilmani mustahkamlash va xalqaro hamkorlikni kuchaytirish orqali bu tahdidni kamaytirish mumkin. Zilzila oqibatlarining oldini olish va ulardan himoya qilish uchun butunlay kompleks yondashuvni qo'llash zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abdullaeva, R. (2020). *Fuqaro muhofazasi tizimi va ta'lim muassasalaridagi o'rni*. Toshkent: O'zbekiston davlat pedagogika universiteti nashriyoti.
2. Asadov, A. & Rasulov, B. (2018). *Fuqaro muhofazasining nazariy asoslari va amaliyoti*. Tashkent: Fan va texnologiya.
3. Ismoilov, S. (2019). *Ta'lim muassasalarida xavfsizlikni ta'minlash masalalari*. Tashkent: O'zbekiston ilmiy-akademik nashriyoti.
4. Qodirov, D. (2021). *Ta'lim muassasalarida favqulodda vaziyatlarga tayyorlik va xavfsizlikni boshqarish*. Tashkent: Yangi Nashr.
5. Shamsiev, M. (2017). *Evakuatsiya va xavfsizlik protokollari*. Tashkent: O'zbekiston Respublikasi Favqulodda vaziyatlar vazirligi nashriyoti.
6. Toshpulatov, A. (2022). *Fuqaro muhofazasi bo'yicha amaliy qo'llanma*. Toshkent: O'zbekiston ta'limi va ilmiy innovatsiyalar jamiyati.